

5 клас. Урок № 13.

Тема. *Василь Королів-Старий – короткі відомості про письменника та його фантастичні казки. Образи фантастичних істот, створені уявою автора на основі українського фольклору, у казці «Потерчата».*

Мета:

- навчальна** – ознайомити учнів з літературною постаттю Василя Королева-Старого, з'ясувати народні уявлення про окремих фантастичних істот ;
- розвиваюча** – розвивати вміння аналізувати художні твори;
- виховна** – виховувати негативне ставлення до вживання алкоголю.

Тип уроку. Урок вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ:

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорного матеріалу.

1. Що таке казка? (Казка – це розповідь про вигадані події).
2. Які є види казок за сюжетом? (Казки про тварин, фантастичні казки та побутові казки).
3. Навести приклади .

4. Які існують казки за авторством? (народні та літературні).
5. Навести приклади.
6. Чим відрізняються літературні казки від народних?
(У літературних казках можливо визначити конкретного автора, а у народних – це неможливо).

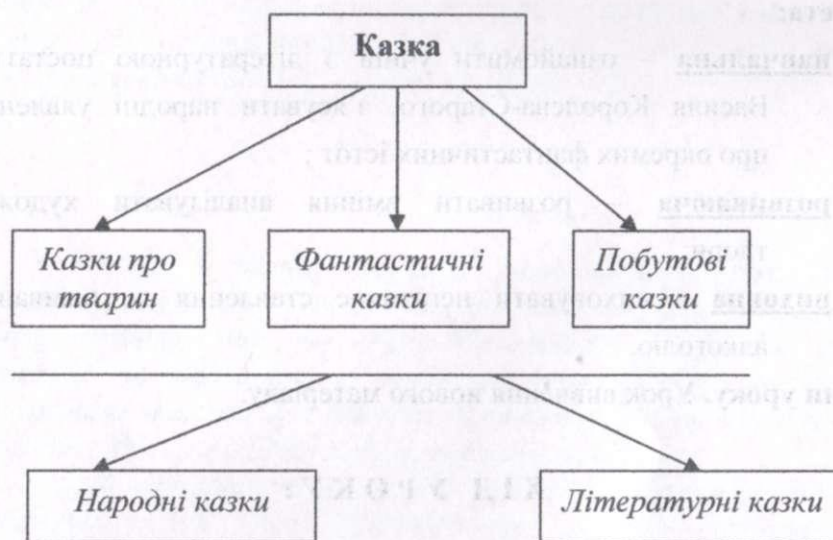

Рис.1. Класифікація казок.

III. Розповідь про письменника.

Народився Василь Королів-Старий 4 лютого 1879 р. в селі Ладан на Полтавщині. З дитинства захоплювався українською усною народною творчістю, творами Тараса Шевченка, Миколи Гоголя. Навчався в Полтавській духовній семінарії, а потім продовжив освіту в Харківському ветеринарному інституті. Працював ветлікарем, видав посібник з ветеринарії.

На початку ХХ ст. Василь Королів-Старий став активним борцем за українське слово, його не злякали навіть арешт і ув'язнення (1906). Журналістика й видавнича справа були основними видами діяльності молодого літератора.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'В. Королів-Старий'.

Василь Королів зустрів визвольні змагання 1918 року з великим піднесенням. Але після знищення Української Народної Республіки в 1919 р. Королів-Старий поїхав до Чехії, де викладав в Українській сільськогосподарській академії в Подебрадах. Займався також і літературною діяльністю.

У 20-ті роки з'явилися такі художні твори, як роман «Чмелик» (Прага, 1920), збірка казок «Нечиста сила» (1923), п'єса-казка «Русалка-жаба» (1923).

Помер письменник у м. Мельнику (Чехія) 11 грудня 1943 року. Дружина В. Королева-Старого — відома українська письменниця Наталена Королева.

IV. Робота над текстом казки.

- Чому казка називається «Потерчата»? (тому що серед персонажів казки є і ці істоти).
- Хто чекає дяка додому? (дячиха Євпраксія і Домовик).
- Що співали потерчата?

(«Ой дяде, дяде! Нас не жахайся,
 Ти ж сам не бачиш, Нам довірайся:
 Такою пільмою Доведем додому
 Ступати кудюю. По шляху твердому.)

- Що нагадував спів потерчат? (Шум сухого очерету)
- Хто врятував дядка? (Домовик)
- Чи є в тексті казки смішні епізоди?

(Є. Наприклад, фраза дядка у той момент, коли він загруз у болоті: « Рятуйте! Рятуйте, хто в Бога вірує! Потопаю в болоті, яко фараон Гонитель!» або опис дядка після того, як він повернувся додому «дядк увесь був вимазаний чорним глеєм, по всьому обличчю було розмазане багно, виглядав він, наче мокра курка, а на самому носі налипла добра купа бруду, що висіла, мов кишка в індика» та ін.)

- Як дядчиха зустріла чоловіка? Прокоментувати фрагментом казки. («В тій хвилині вона нагнулася під припічок та й вхопила в руку віника»)
- Згрупувати персонажів казки на дві групи: реальні та фантастичні.

Реальні	Фантастичні
Дядк Оверко	Домовик
Дядчиха Євпраксія	Хуха
Кіт	Потерчата

- **Описати фантастичних персонажів казки:**

Домовик	«...по-селянському насунув шапку на вуха ...»,
Хуха	«...маленька, мов темний клубочок...»
Потерчата	«Потерчата були малесенькі, зовсім голі, з великими блискучими очима й сторчоватими синенькими чубиками на голівках»

V. Аналіз казки.

- Як Домовик ставиться до свого господаря? Підтвердити фрагментом тексту. («Та ще Домовик любив старого господаря за те, що той був завжди веселий та говіркий, а коли бував з чогось задоволений, то виспігував дуже гарно тонесеньким голоском, мов малий хлопчисько, троїчне «Господи, помилуй!» – по тричі в ряд...»)
- Які істоти хочуть допомогти Оверку? (Домовик і потерчата).
- Чому дяк не зрозумів справжніх намірів потерчат?
(«Та це ж мене манить нечиста сила!» - подумав переляканий дяк, як думають усі люди, коли їм трапиться вночі щось незрозуміле, до чого вони не звикли.)
(«Ні, ні! Ти мене не одуриш, бісовське навожденіє! – сказав сам собі. - Дзуськи! Я - особа духовна, у вітварі буваю, а в церкві ж я - свій чоловік!.. Ну, звісно, ліпше в таку темряву сидіти вдома, як блукати сновидою чи стовбичити серед болота Дідько. Отож недурно-таки і в Святому Письмі сказано «блажен муж, іже не ідеть на совет»...)

У світогляді українців, тим паче віруючих, виступає два табори – «чиста» і «нечиста» сила. Чистим вважали Господа Бога, Ісуса Христа, Святого Духа, святих, янголів і т.д. Їм поклонялися і для їхньої пошани відвідували церкву.

Нечистю вважали все те, що не від Бога: домовиків, лісовиків, Мару, русалок і т. д. Люди вважали, що ці істоти заподіюють людям лише зло.

- Чим саме авторське зображення подій у казці відрізняється від традиційних уявлень українського народу?

(Автор зображає так звану нечисту силу як добрих істот, які хочуть допомогти дяку, незважаючи на те, що народ вважав, що і домовики, і потерчата у більшості випадків приносять людям зло).

- На які твори робить схожою цю казку така наявність фантастичних персонажів?

(На легенду чи міф. Наприклад, прочитана легенда «Лісова панна»).

- На які сюжети з художніх творів чи художніх фільмів схожий випадок, зображений у казці – жінка очікує п'яного чоловіка додому?

(М. Гоголь «Ніч перед Різдом» (Художній фільм «вечори на хуторі поблизу Диканьки»), Г. Квітка-Основ'яненко «Сватання на Гончарівці»).

- Що все-таки послужило причиною випадку, що стався між потерчатами і дяком?

(Горілка. Дяк, будучи в такому стані, не міг самостійно зорієнтуватися, де правильна стежина. Тим паче, що події відбуваються у зимовий час, коли у снігу, можливо протоптані стежки, які реально знайти»)

VI. Підбиття підсумків уроку.

- Яка тема твору? (**Випадок із життя дяка Оверка**).
- Яка головна думка (ідея) казки? (**Шкідливість вживання алкоголю**).
- Які елементи роблять дану казку схожою на усну народну творчість? (**Наявність фантастичних персонажів, наявність смішних сюжетів, повчальний зміст, щаслива кінцівка казки**).
- А чим ця казка відрізняється від усної народної творчості? (**Нечиста сила у казці – добра**).

VII. Домашнє завдання. Виставлення оцінок.

Домашнє завдання:

1. Вивчити відомості про В. Королева-Старого.
2. Виписати з тексту казки імена фантастичних істот, які згадуються в тексті, але не діють.

3. Прочитати казку В. Королева-Старого «Хуха-Моховинка» (підручник, с. 69-78). [4]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.-Ірпінь.: Перун, 2005. – 208 с.
2. Воевода З. Я. Українська література. 5 клас. Книга для вчителя: календарне планування та розробки уроків. – К.: Грамота, 2005. – 224 с.
3. Мовчан Р. В. Українська література. Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2005. – 240 с.
4. Противенська О. Г., Мещерякова М. І. Українська література у схемах і таблицях. – Х.: Країна мрій, 2002. – 100 с.

5 клас. Урок № 14.

Тема. *Наскрізний гуманізм казки В. Королева-Старого «Хуха-Моховинка». Добро і зло в казці.*

Мета:

навчальна – навчати учнів працювати з текстом, знаходити у ньому головне;

розвиваюча – розвивати вміння аналізувати художні твори;

виховна – виховувати в учнів почуття добра і справедливості.

Тип уроку. Комбінований урок з елементами дискусії.

ХІД УРОКУ:

I. Організаційний момент.

II. Перевірка домашнього завдання.

Бліц-опитування.

1. Де народився Василь Королів-Старий? (у містечку Ладан на Полтавщині).
2. Як називалася перша збірка казок письменника? («Нечиста сила»)
3. Яка українська письменниця була дружиною Василя Королева-Старого? (Наталена Королева).
4. Хто такі потерчата? (душі дітей, що вмерли нехрещеними)
5. Хто є головними героями казка «Потерчата»? (дяк Оверко та Домовик)

6. Хто чекає на дяка вдома? (дячиха Євпраксія та Домовик). Про кого йде мова у фрагменті «... по-селянському насунув шапку на вуха й швидко подався назустріч господарю до великого болота...»? (про Домовика).
7. Що нагадував спів потерчат? (шелест очерету).
8. Чому дяк Оверко не зрозумів справжніх намірів потерчат? (з двох причин: по-перше, тому що був напідпитку, а по друге, бо вважав що це його нечиста сила хоче згубити).

Мал. 1. Малюнок учня 5-В класу Гребінківської гімназії Єфремова Дениса «Хуха-Моховинка».

9. Які фантастичні істоти згадуються у тексті казки «Потерчата», але не діють в ній? (Відьма, Дідько, Марюка, Водяник, Русалка).

III. Робота над текстом казки.

- Як автор казки описує хуху Моховинку? (Була вона й сама така пухка, як мох. Мала довгу вовничку, що, мов шовком, вкривала все її тільце. Сама тільки мордочка

Мал. 2. Малюнок учениці 5-В класу Гребінківської гімназії Мазур Анастасії «Хуха-Моховинка».

була голенька й нагадувала садову жовто-фіалкову квіточку «братки». Та були ще в неї голенькі зісподу рожеві лапки. Як і всі інші Хухи, Моховинка так само мала мінливу вовничку, яка враз сама собою робилася того кольору, що й ті речі, біля яких бувають Хухи. Моховиночка найчастіш була зеленою, бо рідко відбігала від своєї зеленої хатки. Але ж, коли вона бігала по соснових старих глянцях, що лежали на землі, то ставала такою ж рудувато-червоною, як вони. Біля потоку була вона блакитною, як вода, на піску - жовтою, як пісок, між кущами шипшини - рожевою, на вересі - фіалковою, на снігу ставала білою.)

Зображення зовнішності персонажа художнього твору називається портретом.

- Що трапилося з помешканням хухи Моховинки? (Сосну, між корінням якої моховинка облаштувала собі житло, зрубав дід).
- Хто запросив Моховинку до хліва? (Кози)
- Як звали кіз? (Лиска та Оришка).
- Яка причина нещастя, яке сталося з Лискою? (Господар забув забрати сітку, у якій приносив сіно).
- Як допомогла хуха козі? (Покликала дітей).
- Як дід обзивав хуху? (Нечистою силою. Лихі тварини).
- Куди прямувала хуха, коли «надворі й світу Божого не було видно»? (на іменини до Хо-Суковика.).

- Що почула Моховинка, як добігла до середини лісу?
(Стогін людини).

- Скільки разів дід завдав кривди хусі (Тричі. Зруйнував житло, обзивав «нечистою силою», «лихими тваринами», покалічив)

IV. Обговорення змісту казки «Хуха-Моховинка»

Чому казка має саме таку назву? (Тому що головним персонажем казки є хуха на ім'я Моховинка).

Мал. 3. Малюнок учениці 5-В класу Гребінківської гімназії Ковтун Катерини «Хуха-Моховинка».

- Як описує автор її характер? (Тим-то вона була найменшою в родині, «мізинчиком». Її дуже жаліли й любили, але ж любили не тільки за те, що була вона манісінька, як кошенятко. Була вона добра, лагідна, плоха, звичайненька, слухняна, роботяща. А граючись з іншими малими Хухами, радо приставала на всяку забавку, до якої її кликали. І ніколи ніхто не бачив, щоб вона колись гнівалась, чи була роздратованою, або ж мала якісь примхи. Коротко кажучи, це була дуже гарна Хушка, може, ліпша, як всі інші Хухи в тому лісі.).

- Розподілити хух за видами.

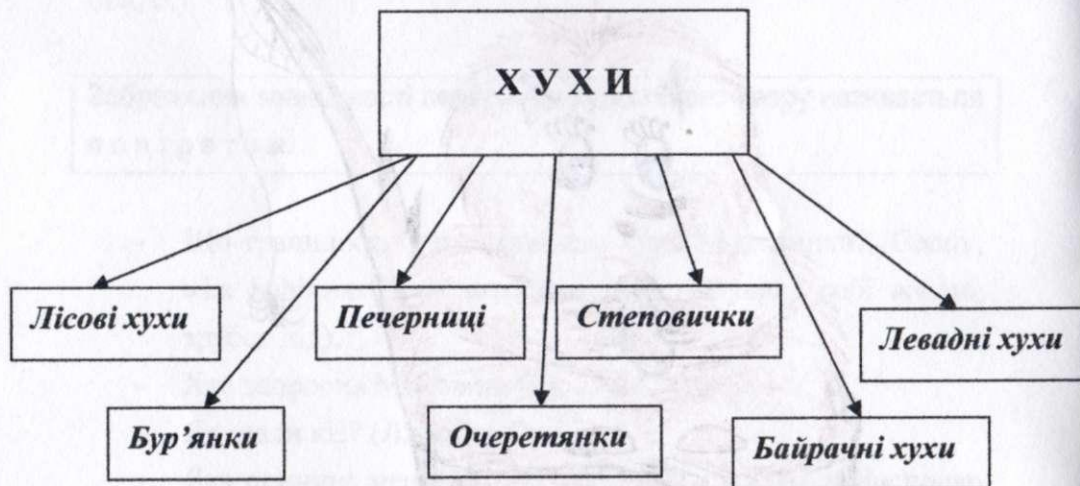

Рис. 2. Різновиди хух.

- Зобразити життєвий шлях Моховинки.

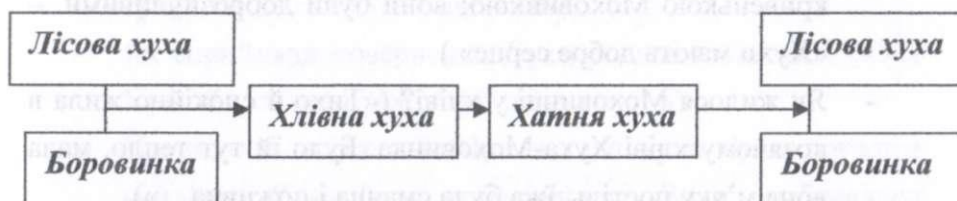

Рис. 3. Життєвий шлях Хухи-Моховинки.

- Коли житло Моховинки було зруйноване, чому вона не хотіла іти жити до родичів? («Проситися до когось в хатку було незручно, бо у Хух такий звичай, що кожна доросла Хуха повинна мати свою окрему хатинку. Через те вони й будують такі манісінькі хатки, що навіть удвох там не можна звично поміститися. Турбувати ж хоча би рідних батьків, чи там сестер, або братів жодна хуха собі не дозволить.)

У кожного народу є свої традиції і звичаї. Вони виявляються в усьому: у святкуванні свят, стосунках між родичами і близькими, у побуті, і навіть у побудові житла.

Порушення будь-яких традицій народ переживав болісно і до будь-яких змін ставився несхвально.

- А які ще звичаї мають Хухи як народ? (У кожної було прізвисько – після повернення додому Хуху прозвали

кривенькою Моховинкою; вони були доброзичливими. —
«Хухи мають добре серце»)

- Як жилося Моховинці у хліві? («Тихо й спокійно жила в козячому хліві Хуха-Моховинка. Було їй тут тепло, мала вона м'яку постіль, їжа була смачна і поживна...»)
- Чому ж хуха сумувала? («Одного бракувало Моховинці: не було тут ніде поблизу жодної іншої Хухи». «І Хуха мріяла й удень і вночі, коли ж прийде час, що вона зможе

Мал. 4. Малюнок учня 5-В класу Гребінківської гімназії
Циганенка Антона «Хуха-Моховинка».

повернутися до своєї батьківщини»).

- Як сприйняли повернення Хухи родичі й близькі? («Усі Хухи-боровинки раділи з її повороту...»)

- Про що це свідчить? (Про те, що хухи були дружнім народом. Хухи були доброзичливі. Вони турбувалися одна про одну).

V. Аналіз казки.

- Якою є тема казки? (Життєвий шлях Хухи-Моховинки)

- У якому епізоді казки відображено її головну думку (ідею)? (У епізоді, коли Моховинка врятувала злого діда, який їй завдав багато кривди – «... Всі Хухи на світі ніколи не шкодять людям, а навпаки, дуже часто їм допомагають. Ми – добрі й не пам'ятаємо лихого» «Хухи не потребують подяки. Вони роблять добро з повинності»).

- Що означає – «робити добро з повинності»? (Робити добро – це народна непорушна традиція хух).

- Після того, як дід сплюндрував житло Моховинки, словесно її ображав, на все життя зробив її калікою – вона врятувала йому життя. Добро замість помсти. У якій відомій книзі зображено такий важливий життєвий закон?

Ви чули, що сказано: око за око, і зуб за зуба. А Я вам кажу не противитись злomu. І коли вдарить хто тебе у праву щoку твою, - підстав йому й другу; а хто хоче тебе позивати й забрати сорочку твою – віддай і плаща йому. А хто силувати тебе буде відбути подорожнє на мильо одну – іди з ним навіть дві. Хто просить у тебе – то дай, а хто хоче позичити в тебе – не відвертайсь від нього.

(Біблія. Новий завіт. Мт.5:38-42)

Ухиляйся від злого та добре чини, та й живи навіки!

(Біблія. Старий завіт. Пс. 36:27)

Не будь переможений злом, але перемагай зло добром.

(Біблія. Новий завіт. Рим. 12:21)

Ви чули, що сказано: люби свого ближнього і ненавидь свого ворога. А Я вам кажу: любіть ворогів своїх благословляйте тих, хто вас проклинає, творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує, щоб вам бути синами Отця вашого, що на небі, що наказує сходити сонцю Своєму над злими й над добрими, і дощ посилає на праведних і на неправедних.

(Біблія. Новий завіт. Мт.5:43-45)

ЕЛЕМЕНТИ ДИСКУСІЇ. *Як ви вважаєте, чи зміниться характер діда та його ставлення до оточуючих у подальшому? (Так/Ні.) Довести свою думку.*

VI. Підбиття підсумків уроку.

Чим дана казка схожа на попередню казку В. Королева-Старого – «Потерчата»? (1. У обох казках персонажами є фантастичні істоти. 2. У обох казках зустрічаються левадні хухи. 3. Обидві казки заперечують народні

уявлення про те, що нечиста сила завдає людям зло. 4. Казка має щасливу кінцівку. 5. Фантастичні істоти в обох казках є добрими.)

- Отже, яка ідея казки «Хуха-Моховинка»? (Необхідність творити добро близьким, не завдавати їм шкоди і кривди; робити добро для людей не задля подяки, а просто так. Не потрібно мститися.)

**Мал. 5. Малюнок учениці 5-В класу Гребінківської гімназії
Середі Анни «Хуха-Моховинка».**

ВІІ. Домашнє завдання. Виставлення оцінок.

Домашнє завдання:

1. Використовуючи опис Хухи-Моховинки у творі, намалювати її портрет.
2. Прочитати казку І. Липи «Близнята» (підручник, с. 80-88). [4]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.-ІрпінЬ.: Перун, 2005. – 208 с.
2. Біблія.
3. Воевода З. Я. Українська література. 5 клас. Книга для вчителя: календарне планування та розробки уроків. – К.: Грамота, 2005. – 224 с.
4. Мовчан Р. В. Українська література. Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2005. – 240 с.
5. Противенська О. Г., Мещерякова М. І. Українська література у схемах і таблицях. – Х.: Країна мрій, 2002. – 100 с.